

2. Havrylov V.M. Sotsialne stanoyshche silskoho naselennia u 1943 –1953 rr. (za materialamy oblasti Pivnichnoho Livoberezhzhia Ukrainy): dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01. Chernihiv, 2004. 265 s.
3. Istoriiia ukrainskoho selianstva: u 2 t./ pidred. V.A. Smoliia. K.: Naukova dumka, 2006. T.2. 655 s.
4. Popov V.P. Stalin i sovetskaya ehkonomika v poslevoennye gody // Otechestvennaya istoriya. 2001. №3. S.61-76.
5. Revenko V.V. Pobutta dozvillia silskoho naselennia Pivdennoi Ukrainy v povoiennyi period (1945-1955 rr.): dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01. Mykolaiv, 2013. 250 s.
6. Resheniya partii i pravitel'stva po hozyajstvennym voprosam: Sbornik dokumentov. V 2-h t. T. 2. M.: Politizdat, 1958. 458 s.
7. Tereshchenko T.V. Sotsialno-pobutova sfera sela Tsentralny khoblasteri Ukrainy v periodvidbu dovy (1943-1950 rr.): dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01. Cherkasy, 2007. 249 s.
8. Ukraina: II polovyna XX stolittia. Narysyistorii / Pidred. P.P. Panchenka, M.R. Pliushcha, L.A. Shevchenko ta in. K.: Lybid, 1997. 352 s.
9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykho biednan Ukrainy (dali TsDAHO). F.1. Op. 30. Spr. 1027. 87 ark.
10. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 80. Spr. 614. 31 ark.
11. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 23. Spr. 4796. 17 ark.
12. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 24. Spr. 1535. 63 ark.

Статтю подано до редколегії 17.02.2018 р.

УДК 94(477) «1990/1993»

Олександр Коляструк
Інститут історії України НАН України
кандидат історичних наук (Україна)

Верховна Рада України 1990-1994 рр.: перший досвід законотворчості та державотворення

Анотація. У статті розкрито формування Верховної Ради першого скликання 1990 р. Розглянуто умови, за яких відбувалися вибори до вищого законодавчого органу України; з'ясовано чинники структуризації парламенту, формування в ньому депутатських груп і фракцій. Охарактеризовано політичні сили (ліві, праві, центристи) у Верховній Раді та проаналізовані їх основні програмні цілі.

Ключові слова: Верховна Рада України, народний депутат, вибори, фракція, депутатська група, влада.

Після проголошення незалежності України перед владними інститутами постав ряд завдань, що вимагали негайного розв'язання. По-перше, це побудова дієвих органів влади, які, на відміну від попередніх радянських владних інституцій, забезпечили б ефективне функціонування державного механізму. По-друге, це розв'язання соціальних та економічних проблем, що назріли в державі. Тому вивчення і дослідження першого етапу діяльності вищого законодавчого органу України у 1990-1994 рр. має важливе значення для розуміння історичних процесів перших років незалежності.

Вперше інтерес до становлення органів державної влади виник у науковців у процесі підготовки загальних праць з історії України доби незалежності. У них висловлені як загальнотеоретичні критерії розуміння становлення суверенної України [6; 7], так і відображені визначальні принципи і етапи в структуруванні відносин представницьких органів влади, передусім, взаємин законодавчої і виконавчої влади на різних етапах розвитку держави [5].

Проте, на нашу думку, саме ролі Верховної Ради України у законодавчому і державотворчому процесі приділялося недостатньо уваги.

Основними завданнями статті є визначення, в яких умовах відбулося формування Верховної Ради України першого скликання та як це позначилось на її роботі; дати характеристику основним політичним силам, представленим у парламенті; проаналізувати перші роки роботи Верховної Ради у контексті державотворчого процесу в Україні.

Формування Верховної Ради першого скликання відбулося ще за часів існування радянської держави. Формально маючи всі ознаки вищого органу влади, Верховна Рада ніколи

.....
ним не була в республіці. Радянська система влади побудована була для підтримки монополії комуністичної верхівки в країні, при якій «представницькі органи влади» виконували роль «фасаду» для прикриття дійсного розподілу владних повноважень, а вибори до них виконували одну з важливих функцій: зберігати і посилювати зв'язок між керівництвом та підлеглими [8, р.9].

Процес «перебудови» в СРСР був ініційований згори заради системної модернізації країни. Внаслідок цього були внесені зміни до виборчого законодавства, навесні 1989 р. вибори стали альтернативними, однак ще не повністю вільними і демократичними. Кандидати від комуністичної партії мали відчутну перевагу, забезпечену законодавством (визначені квоти для представників компартії), ширші можливості при веденні передвиборчої агітації (підтримка державних ЗМІ, адмінресурс тощо). Відповідно, і перемога партійних висуванців на виборах до рад не викликала великого здивування. Винятком з цього може слугувати Західна Україна та м. Київ, де більшість голосів на місцевому рівні отримали опозиційні кандидати. На думку англійської дослідниці Сари Бьорч, Україна не мала чітко визначеного соціально-регіонального поділу, що впливав на самовизначення українського електорату. Цей поділ стався в радянську і дорадянську добу і визначав уподобання населення в період становлення демократії [8, р.2].

Вибори до Верховної Ради викликали великий суспільний інтерес. Кандидатів у депутати висували трудові колективи, громадські організації, збори військовослужбовців, виборці за місцем проживання. На 450 депутатських мандатів Верховної Ради УРСР претендували 3 480 осіб, з них кандидатами у народні депутати були зареєстровані 3 091 особа, тобто в середньому на один депутатський мандат претендували 6-7 кандидатів [1, с.18].

Опозиційні до влади сили на виборах представляв «Демократичний блок», створений у листопаді 1989 р. Це було об'єднання 43 різних формувань, що гуртувалися навколо Народного Руху України та інших неформальних організацій доби «перебудови». «Політизовані самодіяльні угруповання, що намагатимуться привести до складу Рад усіх рівнів якомога більше так званих «незалежних депутатів», – такою була оцінка конкурентів на виборах зі сторони влади [4, с.202]. Загалом «Демократичний блок» виставив своїх кандидатів у 134 округах та підтримував кандидатів у 70. З них до Верховної Ради потрапили 118, 88 з них були представниками Демблоку [8, с.55]. В Галичині його представники взяли 43 з 47 депутатських мандатів, у Центральній Україні – половину голосів, у Києві – 16 з 22 місць, натомість у Східній і Південній Україні, за винятком деяких великих міст (Донецьк, Харків), Демократичний блок зазнав поразки [2, с.4-5].

Результати для опозиції могли бути кращими. За спостереженням західної преси, близько 10-15% кандидатів від усіх заявлених були представниками Демократичного блоку та інших незалежних організацій. Однак лише третина з них була зареєстрована як кандидати. Були зафіксовані також численні порушення в день голосування [8, р.58].

На посаду Голови Верховної Ради претендували 12 депутатів, 10 з них представляли Демблок [4, с.209]. Втім, без проблем перемогу здобув кандидат (комуніст) В. Івашко.

22 травня 1990 р. Верховна Рада ухвалила Тимчасовий регламент, за яким народні депутати УРСР мали право об'єднуватися в групи за територіальними чи іншими ознаками. Станом на 4 червня 1990 р. було зареєстровано 41 депутатську групу, 26 з них утворились за територіальним принципом, 15 – за іншими. Спектр назв депутатських груп, що відображав основні ідеї, заради яких депутати об'єдналися, був доволі широким. Окрім груп аграрників, «Вільних демократів», «Злагоди», «Чорнобиля», були створені групи: «З проблем екології», «З проблем молоді», «За освіту», «За конструктивність», «За консолідацію», «Захист прав інтересів ветеранів, пенсіонерів, інвалідів та воїнів-інтернаціоналістів» [1, с.19-20]. Про діяльність більшості з них інформація, на жаль, відсутня. Деякі фракції обмежилися лише оголошенням про їх створення. Народні обранці просто ще не усвідомили, яку роль повинні відігравати депутатські об'єднання у відстоюванні їх політичних програм і для чого потрібні групи та фракції. На думку англійської дослідниці Сари Вітмор, причина цього крилась у відсутності внутрішньо парламентського законодавства. Так, за Тимчасовим регламентом Верховної Ради, депутати могли бути членами декількох об'єднань, не існувало визначеного організаційного забезпечення діяльності груп та фракцій зі сторони апарату Верховної Ради, депутати у сесійній залі займали місця відповідно регіонів, де здобули перемогу, а не за групами та фракціями, до яких належали, що ускладнювало роботу фракцій. Якщо ми поглянемо на назви депутатських груп та фракцій перерахованих вище, то кидається в очі той факт, що деякі назви скоріше відображають соціальні гасла популістського характеру, спрямовані на завоювання довіри виборців. Через це на початковому етапі фракції та депутатські групи не відігравали значної ролі у діяльності Верховної Ради. Значно більш важливим для народних обранців було самовизначитись, з ким рухатись далі – з партією чи з опозицією.

Представники компартії, на перший погляд, перебували у більш вигідному становищі: окрім чисельної переваги, вони мали досвід роботи в радянській владній системі, могли оператись на підтримку інших партійно-владних інститутів, відзначалися внутрішньопартійною

дисципліною. Проте їх значно різнило від представників опозиції те, що вони були лише виконавцями в радянській системі. Виконували ними рішення здебільшого ініційовані центральними органами комуністичної влади, а не безпосередньо депутатами-комуністами у Верховній Раді. Майже половина з них засвідчила слабку практичну підготовку: брак правових знань, невміння виступати біля мікрофона, швидко й чітко формулювати свої думки. Кожний десятий жодного разу не виступав на пленарних засіданнях. Низка комуністів не виявили бажання працювати у постійних комісіях Верховної Ради [4, с.247]. Варто відзначити, влада переживала глибоку кризу у зазначений період, та інколи через дії керівництва провладна більшість виявлялася скомпрометованою у парламенті.

Вже в середині квітня 1990 р., за словами тодішнього керівника компартії України С. Гуренка, стала відчутною різниця між перемогою партії та перемогою представників партії. Спочатку комуністи відмовилися створювати єдину партгруппу і з перших днів роботи спробували встановити такий порядок, коли народні депутати – члени КПУ дають установки й оперативні завдання і секретарям, і апарату ЦК [1, с.129]. Із 380 комуністів-депутатів (на початок серпня 1990 р.) 44 було виключено або заявили про свій вихід з партії, 40 увійшли до опозиції. Аналіз роботи народних депутатів-комуністів показав, що лише третина з них істотно впливала на діяльність Верховної Ради, вносила пропозиції і доповнення до законопроектів, активно використовувала в політичних цілях депутатську трибуну, засоби масової інформації.

6 червня 1990 р. у Верховній Раді було створено переважно з членів Народного Руху опозиційне об'єднання «Народна Рада», в декларації якого йшлося про тактику конструктивної парламентської опозиції, про вироблення власних рішень і законопроектів, зокрема, альтернативних [3, с.125]. За словами одного з лідерів «Народної Ради» І.Р.Юхновського, це об'єднання мало у своїй програмі три основних підрозділи: про державний суверенітет; про багатопартійність парламенту; про різні форми власності [1, с.20]. Це об'єднання було ідеологічно неоднорідним, до нього ввійшли всі противники курсу, що його дотримувалась влада. Специфікою їх союзу було те, що, об'єднавшись, вони продовжували дотримуватись різних політичних поглядів. Народна Рада була радше не єдиною фракцією, а коаліцією депутатських фракцій.

Попри меншість Народна Рада використовувала вдалу тактику для боротьби з більшістю. Під час ухвалення потрібних рішень, у випадку порушення прав опозиції, вона влаштовувала своєрідний демарш: депутати відмовлялися реєструватись і полишали сесійну залу. Таким чином втрачався кворум, необхідний для легітимності засідання. В.Івашко змушений був піти на перемовини з опозицією і віддати їй головування у 9 постійних комісіях, що було дуже важливим, оскільки Президія Верховної Ради формувалася з голів постійних комісій. Так опозиція, володіючи лише 27% депутатських мандатів, захоплювала ініціативу і примушувала захищатись комуністичну більшість. Опозиція змогла захопити 50% часу для проведення обговорень рішень, що ухвалювалися Верховною Радою [9, р.52].

Одним з визначальних рішень, що їх ухвалила Верховна Рада першого скликання, було прийняття Декларації про державний суверенітет України. Поштовхом для її ухвалення стали загальнополітичні процеси в СРСР. М.Горбачов та керівництво країною шукали вихід з кризового становища. Очікування, які покладала влада на «перебудову», не виправдались у повній мірі. Окрім того, що не вдалося за рахунок виборів позбутися конкурентів та створити міцну платформу для підтримки перебудовних процесів, влада зіштовхнулася з поглибленням економічної кризи. В таких умовах потрібні були радикальні рішення як в системі державного управління, так і в економіці. Виходом мало стати оновлення Договору про створення СРСР 1922 р. З цією метою республіканські ради ухвалювали рішення про суверенітет у межах республіки, щоб у майбутньому як цілком «самостійні» та суверенні органи влади у республіках долучитись до підписання договору про оновлений Радянський Союз. Така ініціатива згори не знайшла одностайності у Верховній Раді. Для «Народної Ради» ухвалення рішення про державний суверенітет було бажаним, відповідним їх програмі. Для провладної більшості підтримка суперника була небажаною, але декларація про державний суверенітет також несла багато позитивних наслідків. По-перше, комуністична номенклатура отримувала нормативно правовий акт, що підкріплював верховенство місцевої партійної еліти у республіці. По-друге, не ухвалення декларації про державний суверенітет могло позбавити українських комуністів самостійності в процесі підписання нового союзного договору. Після того, як 12 червня 1990 р. Верховна Рада РСФРР ухвалила Декларацію про державний суверенітет Росії, вибір для комуністів, підтримувати суверенітет України чи ні, став очевидним. Таким чином і влада, і опозиція підтримували ідею ухвалення Декларації про державний суверенітет.

До Верховної Ради УРСР надійшли 7 проектів декларації про Державний суверенітет України. Їх обговорення і представлення розпочалося 28 червня 1990 р. Цей же день став останнім для головування у Верховній Раді В. Івашка [1, с.21-22]. Він вирішив поступитися посадою Голови Верховної Ради УРСР заради місця заступника генерального секретаря ЦК

КПРС. 16 липня 1990 р. 355 народних депутатів проголосували за Декларацію про державний суверенітет.

Парадоксальним є той факт, що влада й опозиція голосували за одне й те ж рішення, вкладаючи при цьому різні візії майбутнього, яке мало настати завдяки ухваленню цього рішення. Кожна зі сторін сподівалась використати Декларацію з якомога більшою користю для себе. Всесоюзний центр, при цьому, отримавши бажане, недооцінив наслідків, які можуть статися при співпраці у Верховній Раді влади й опозиції.

З переїздом В. Івашка до Москви позиції комуністичної партії у Верховній Раді УРСР помітно послабились. Проте комуністи змогли знову перемогти на виборах спікера. Новим Головою Верховної Ради УРСР став Л. Кравчук. За нього проголосувало 239 депутатів-комуністів, які створили групу «За суверенну Радянську Україну», більш відому як «група 239».

Для комуністичної більшості прийняття Акту про незалежність України не обмежилось лише втратою владних позицій. Заборона на діяльність Комуністичної партії змусила її прихильників шукати нових шляхів для ведення своєї роботи. Координатор «групи 239» народний депутат О. Мороз став лідером новоствореної Соціалістичної партії України (СПУ), до якої ввійшла більшість колишніх комуністів. Їх програма базувалася на соціалістичній ідеології, збереженні радянської форми влади, тісних політичних зв'язках з Росією. СПУ виявилася досить привабливою для більшості колишніх комуністів, стала наймасовішою, нараховуючи у своїх лавах близько 60 тис. осіб.

Представники сільськогосподарської партійної номенклатури створили Селянську партію України (СелПУ). Збереження радянської влади і державна підтримка села, за рахунок якої намагався втримати панівне положення прошарок «червоних директорів на селі», єднало партію з лівими силами. Підтримавши проголошення незалежності у серпні 1991 р., частина комуністів не розраховувала на те, що події будуть розвиватися саме таким чином. Ними рухало бажання зберегти владу Компартії в Україні, позбувшись при цьому загальносоюзного керівництва. Тому відступ Л.Кравчука від комуністичної ідеології та перехід на державницькі позиції означав для них не що інше як демарш та зраду. Дезорієнтовані таким ходом подій вони швидко відновили свої позиції, перетворившись на потужну силу. Окрім вищезгаданих СПУ та СелПУ у Верховній Раді було створено фракцію «За соціальну справедливість», що перебувала на марксистсько-ленінських позиціях. А з відновленням діяльності Комуністичної партії у 1993 р. ліві стали опиратись на наймасовіші в Україні політичні партії. Причинами цього були насамперед погіршення економічної і соціальної ситуації в країні. У таких умовах риторика про відновлення Радянського Союзу та соціального захисту тих часів давала лівим велику кількість прихильників. По-друге, комуністи мали велику кількість професійних партійців, підготовлених саме для партійної роботи за радянських часів. Вони мали змогу налагодити роботу як центрального апарату, так і місцевих осередків.

Для колишньої опозиції ситуація також не принесла повного значного полегшення. Нібито колишній противник і втратив владу, і офіційно заборонений. Але відсутність нових виборів до Верховної Ради, зміна партійною номенклатурою комуністичної ідеології на націонал-демократичну, знову залишила представників опозиції в меншості. До того ж, експлуатація лозунгів «Народної Ради» партією влади, в умовах погіршення економічного і соціального становища не додавала націонал-демократам популярності в суспільстві. У свою чергу, Л. Кравчук також, розпочавши своє президентство в основному на програмових засадах націонал-демократів, з часом став шукати союзників для себе у Верховній Раді з представників колишньої компартії.

Для правих виконання їхньої головної мети – проголошення незалежності України – означало виконання першої частини стратегічної програми. Друга частина складалася з ідеї створення власне української влади і держави. Під категорію української влади підпадали ті політики, що сповідували націонал-демократичні чи націоналістичні погляди. Якщо з першою частиною правим значно допомогла позиція комуністичної більшості, яка за описаних вимог вирішила підтримати ідею незалежності, то з поглядами на майбутнє незалежної України у правих не було навіть ситуативного консенсусу з більшістю у Верховній Раді. У такій ситуації націонал-демократи обрали дві різні стратегії. Перша – це т.з. конструктивна опозиція. Вдався до неї Народний Рух, що оформився у політичну партію. Суть такої опозиції полягала у підтримці Президента України Л. Кравчука. Хоча сам Л. Кравчук тривалий час був опонентом Руху і значним подразником для його лідерів, тепер ситуація діаметрально змінилась. Доволі дивно виглядає позиція людини, що багато років піднімалася партійними сходами, працювала безпосередньо з опонентами партії, а в роки перебудови фактично за декілька років «перебудувала» свої погляди з комуніста на націонал-демократа державника. Частина правих вбачала причини цього в «об'єктивному» історичному розвитку України, тобто інакше і бути не могло, і ставила собі у заслугу той факт, що вони змусили частину партійної номенклатури сповідувати державницьку ідеологію. Однак, на нашу думку, головним чином зміна ідеологічної

кон'юнктури була викликана бажанням втриматися при владі і розумінням колапсу комуністичної ідеології у тих умовах. Втім, Президент зі вступу на посаду дотримувався державницької ідеології. Не підтримка його означала прихильність до його опонентів. Так виник союз, вигідний як правим, так Л. Кравчуку. Президент бажав, щоб у новоствореній державі його повноваження були якнайширшими і тому шукав прихильників у Верховній Раді. Частина правих отримала державні посади, які, проте, здебільшого не мали великого значення: посли в іноземні країни, міністерство з питань екології і т.д. Однак реальних важелів впливу на ситуацію в країні на Президента вони не мали. Інша частина правих стояла на більш радикальних позиціях. Для них відсутність перевиборів до Верховної Ради після проголошення незалежності, залишення при владі більшості колишньої номенклатури робило неможливим виконання державотворчої програми (українська влада) фактично. За таких умов і підтримка Президента для них була небажаною.

Найбільшою фракцією центристів була «Нова Україна». До неї увійшли представники колишньої Демплатформи в КПУ і «групи 239». Здебільшого це були керівники підприємств та установ, що мали великий досвід як адміністративної, так і керівної роботи. Проголошення незалежності та заборона компартії позбавили їх ідеологічного орієнтуру, проте не залишили остронь посад, що вони займали у радянський період. У нових умовах вони зайняли цілком обережну вичікувальну позицію. Їх не приваблював радикалізм правих чи лівих. Здебільшого через те, що до кінця ще не було зрозумілим, яким шляхом – реставрація комуністичного режиму чи творення національної держави – піде розвиток України. Від радянського часу більшість з них успадкувала досвід розраховувати скоріше на підтримку певного керівника, ніж на вірність ідеологічним догмам. Тому підтримка Президента для них була вкрай важливою. Для Л. Кравчука центр також мав велике значення. «Нова Україна» була тісно пов'язана з регіональною промисловою елітою Сходу України. Тут державницька ідеологія правих не здобула великої підтримки. Однак цей регіон мав великий економічний потенціал, тому Президенту необхідна була прихильність цієї еліти. Загалом певна аполітичність центристів пояснювалася бажанням займатись конкретними практичними справами, а не ідеологічними чварами. Відсутність чвар між ними і Президентом дозволяла їм укріплювати свої позиції, ще більше закріплюючись на місцевому рівні та отримуючи допомогу від держави.

Таким чином, формування Верховної Ради України першого скликання відбулось в умовах розпаду радянської системи та інституційної невизначеності. Це позначилось на формуванні депутатських груп і фракцій всередині парламенту, і ми можемо спостерігати значний вплив радянських політичних практик у діяльності лівих і центристських сил у Верховній Раді першого скликання. Державотворчий процес в Україні має давню традицію, однак після розпаду СРСР розпочався фактично новий його етап і Верховна Рада першого скликання відіграла одну з ключових ролей у цьому процесі прийняттям Декларації про державний суверенітет та проголошенням Акту незалежності України. Не можна назвати переконливими досягнення вищого законодавчого органу у площині розв'язання соціально-економічних проблем, та інституалізації державних інститутів, але все ж таки її робота дозволила уникнути громадянських конфліктів і протистоянь з іншими державами, що були непоодинокими на пострадянському просторі у перші роки після розпаду СРСР. До того ж, саме досвід роботи Верховної Ради першого скликання і труднощі, які вона долала, принесли українському політичному істеблшменту необхідний досвід та визначили подальші вектори політичних цілей української політичної еліти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення. Житомир : Рута, 2010. 868 с.
2. Дециньський Л. Є. З історії боротьби за проголошення незалежної України в кінці 80-х – початку 90-х рр. XX ст. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2009. №652 : Держава та армія. С. 3–13.
3. Кіндрачук Н М. (Дяченко) Внесок народного руху України у прийняття Верховною радою України «Декларації про державний суверенітет України» // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. Одеса : Астропринт, 2009. Вип. 15. С.123-131.
4. Литвин В. Політична арена України: Дійові особи та виконавці. Київ : Абрис, 1994. 495 с.
5. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / за ред. Ф. М. Рудича : навч. посібн. Київ : Парламент. вид-во, 2002. 327 с.
6. Україна: друга половина XX століття: нариси історії / редкол.: П. П. Панченко (голова) та ін. Київ : Либідь, 1997. 352 с.
7. Україна: політична історія XX – початок XXI ст. / редрада : В. М. Литвин (голова) та ін. Київ : Парламент. вид-во, 2007. 1028 с.

8. Birch Sarah. Elections and democratization in Ukraine. London. Macmillan Press Ltd. 2000. 225 p.

9. Whitmore Sarah. Statebuilding in Ukraine (Ukrainian Parliament, 1990-2003). London, New-York: Routledge Curson Taylor&Francis group. 2004. 256 p.

Александр Коляструк

Институт истории Украины НАН Украины,
кандидат исторических наук (Украина)

Верховная Рада Украины 1990-1994 гг.: первый опыт законотворчества и государственного строительства

Анотация. В статье раскрыто процесс формирования Верховной Рады Украины первого созыва 1990 г. Рассмотрены условия, в которых проходили выборы в высший законодательный орган Украины; определены факторы, повлиявшие на структуризацию парламента и на создание депутатских групп и фракций. Охарактеризованы политические силы (левые, правые, центристы) в Верховной Раде и проанализированы их основные программные цели.

Ключевые слова: Верховная Рада Украины, народный депутат, выборы, фракция, депутатская группа, власть.

ABSTRACT

Oleksandr Koliastruk

Institute of history of Ukraine
National academy of sciences of Ukraine, PhD (History)

The Verkhovna Rada of Ukraine 1990-1994: the first experience of legislating and state-building

The article describes the formation of the 1st Verkhovna Rada in 1990. Formation of the Verkhovna Rada of the first convocation took place during the time of the existence of the Soviet state. Formally having all the signs of a higher authority, the Verkhovna Rada has never been that in the republic. The Soviet system of government was built to maintain and to preserve the monopoly of the communist elite in the country. So the so-called "representative bodies of power" played the role of "facade" to cover the actual distribution of power, and the election to them carried out functions: to maintain and strengthen the relationship between the leadership and subordinates. The article deals with the conditions under which, elections to the supreme legislative body of Ukraine were held in 1990 and establishes what factors were involved in structuring the legislature and shaping its parliamentary groups and factions. The author characterizes political forces (left-wingers, right-wingers, centrists) represented in the Verkhovna Rada and analyzes their principal program goals. Also in the article described the starting positions of communist majority and opposition in Ukrainian parliament 1990, and their tactics to achieve proclaimed goals. Such a detailed consideration, of the first years of Verkhovna Rada's work, helps to get better understanding the ways of its development in subsequent years. And clarify the problems that Ukrainian parliament was faced with during the 1990-s. That will help to research and to understand processes of political transformation and modernization of the state power in the post-Soviet Ukraine.

Key words: the Verkhovna Rada of Ukraine, national deputy, elections, faction, parliamentary group, government

REFERENCES:

1. Deklaratsiya pro derzhavnyy suverenitet Ukrayiny. Istorya pryynyattya, dokumenty, svidchennya. Zhytomyr : Ruta, 2010. 868 s.

2. Deshchyns'kyi L. Ye. Z istoriyi borot'by za proholoshennya nezalezhnoyi Ukrayiny v kintsi 80-kh – pochatku 90-kh rr. XX st. // Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". 2009. № 652 : Derzhava ta armiya. S. 3–13.

3. Kindrachuk N.M. (Dyachenko) Vnesok narodnoho rukhu Ukrayiny u pryynyattya Verkhovnoyu radoyu Ukrayiny «Deklaratsiyi pro derzhavnyy suverenitet Ukrayiny» // Intelihentsiya i vlada. Seriya: Istorya. Odesa : Astroprynt, 2009. Vyp. 15. S.123-131.

4. Lytvyn V. Politychna arena Ukrayiny: Diyovi osoby ta vykonavtsi. Kyiv : Abrys, 1994. 495 s.

5. Politychna systema suchasnoyi Ukrayiny: osoblyvosti stanovlennya, tendentsiyi rozvytku / za red. F. M. Rudycha : navch. posibn. Kyiv : Parlament. vyd-vo, 2002. 327 s.

6. Ukrayina: druha polovyna KhKh stolittya: narysy istoriyi / redkol.: P.P.Panchenko (holova) ta in. Kyiv : Lybid', 1997. 352 s.
7. Ukrayina: politychna istoriya XX – pochatok XXI st. / redrada : V. M. Lytvyn (holova) ta in. Kyiv : Parlament. vyd-vo, 2007. 1028 s.
8. Birch Sarah. Elections and democratization in Ukraine. London. Macmillan Press Ltd. 2000. 225 p.
9. Whitmore Sarah. Statebuilding in Ukraine (Ukrainian Parliament, 1990-2003). London, New-York: Routledge Curson Taylor&Francis group. 2004. 256 p.

Статтю подано до редколегії 15.02.2018 р.

УДК: 339.96:338.43(71+477) "1991/2011»

Максим Клімов

Запорізький національний університет, здобувач (Україна)

Реалізація Канадським агентством міжнародного розвитку проектів технічної допомоги сільському господарству України через заснування дорадчих служб у 1991-2011 рр.

Анотація. У статті досліджено механізми надання технічної допомоги українським аграріям Канадським агентством міжнародного розвитку. Розглянуто значення та мету діяльності дорадчих служб в Україні. Проаналізовано результативність роботи канадських фахівців з розвитку сільського господарства в Україні на прикладі двох регіонів.

Ключові слова: технічна допомога, Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA), співпраця, проект, дорадча служба, кооперація.

Канада та Україна співпрацюють у багатьох галузях економіки, серед яких провідне місце займає сільське господарство. Співпраця не обмежується укладенням угод, а має практичний характер. Канадська сторона з метою обміну досвідом та допомоги українському сільському господарству реалізує проекти, програми, надає гранти, котрі входять до складу так званої технічної допомоги Канади, котрою опікується Канадське агентство міжнародного розвитку (Canadian International Development Agency – CIDA).

Незважаючи на те, що з 1991 по 2011 рр., агентство активно співпрацювало з українськими областями, тема досі є малодослідженою. Зважаючи на активізацію контактів між державами на регіональному рівні у галузі сільського господарства, ця наукова розвідка є актуальною.

Питання створення дорадчих служб в Україні вже досліджували окремі вітчизняні вчені. Так, Т.П. Кальна-Дубінюк, І.П. Кудінова, Л.Х. Рибак та Р.Я. Корінець у колективній монографії «Інноваційні напрямки розвитку дорадництва» [1] розглянули основні напрями розвитку цього феномену в Україні, його стан та перспективи розвитку. Питання поширення дорадчих служб та їх еволюції дослідила І.П. Кудінова у статті «Розвиток дорадчої діяльності в сільському господарстві України», яка до того ж проаналізувала основні форми їх діяльності, починаючи з 1991 р. [2]. У статті «Сільськогосподарське дорадництво України: проблеми, стратегія та шляхи розвитку» Р.Я. Корінець дослідила проблеми, з якими зіткнулися фахівці при заснуванні дорадчих служб в Україні та окресленні основних напрямів роботи служб [3].

Проте у своїх працях дослідники приділили мало уваги ролі Канадського агентства міжнародного розвитку у процесі створення дорадчих служб та проектів технічної допомоги задля допомоги сільському господарству України.

Мета ж цього наукового дослідження, представленого у даній статті, полягає в окресленні основних вимірів канадської технічної допомоги сільському господарству України через створення дорадчих служб за сприяння CIDA.

Співпраця CIDA з Україною розпочалася у 1991 р., одразу після проголошення незалежності. Приватні підприємці з обох країн мало що знали про економічний потенціал та можливості держав. Проте, на міждержавному рівні була зацікавленість у розвитку співпраці у різних галузях, серед яких важливе місце займало сільське господарство. Канада та Україна схожі за тим, що головну роль у них відіграє саме ця галузь економіки.

У 1991 р. був спад в економіці України, який спровокував кризу у сільському господарстві. На допомогу прийшов Уряд Канади, котрий залучив до участі у розвитку українського сільського господарства CIDA. CIDA надавала технічну допомогу, під якою розуміють ресурси та послуги,